

Юрїї БЕДНАРЧУК

аспірант кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (ukrhistorydr@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6871-9628>

Бібліографічний опис статті: Беднарчук, Ю. (2024). Історія походу Болеслава I Хороброго на Київ у польській історіографії другої половини XIX – першої третини XX ст. *Українські історичні студії*. 16(58). 9–19. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.16/58.1>

ІСТОРІЯ ПОХОДУ БОЛЕСЛАВА I ХОРОБРОГО НА КИЇВ У ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТ.

Анотація. Мета дослідження полягає у вивченні специфіки зображення подій походу польського князя Болеслава I Хороброго на Київ у працях польських істориків, які працювали в другій половині XIX ст. й до початку II Світової війни. Встановлено особливості стереотипів щодо цих подій, що побутували в польській історіографії та історичній свідомості поляків, визначено обставини, що впливали на їх формування. **Методологія дослідження** спирається на принципи об'єктивізму та історизму, методи аналізу та синтезу, порівняння, критики історичних джерел. **Наукова новизна:** вперше в українських історіографічних дослідженнях спеціально вивчаються особливості зображення подій польсько-руської війни 1018 р. у польській історіографії з другої половини XIX ст. й до 1939 р. **Висновки.** Образ походу польського князя Болеслава I Хороброго на Київ був одним із ключових у польській історіографії середньовічної історії Польщі. На його формування в значній мірі вплинули давніші легенди та перекази, а само вже зображення подій 1018 р. у працях польських істориків впливало на формування їх історичного міфу у свідомості польського народу. Дослідники здебільшого намагались прославляти Болеслава I й зобразити його військову кампанію як тріумфальне діяння на шляху перетворення Польщі не лише в регіонального лідера середньовічної Центральної та Східної Європи, а й суперника тогочасних Німецької та Візантійської імперій. Історики багато уваги приділяли напівміфологічним подіям, що в пізнішому стали одними із символів польської ідентичності. Зокрема, це стосувалося оповіді про меч Щербець та удар по київських Золотих Воротах. Таке зображення історичних подій слугувало патріотичному вихованню поляків у XIX та XX ст., формувало моделі поведінки щодо їхніх східних сусідів та нав'язувало ідеї відтворення польської держави, яка мала б сягати своїми кордонами Дніпра.

Ключові слова: похід на Київ 1018 р., Болеслав I Хоробрий, Ярослав Мудрий, Святополк Окаянний, меч Щербець, польська історична наука, історіографія.

Iurii BEDNARCHUK

Postgraduate Student, Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (ukrhistorydr@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6871-9628>

To cite this article: Bednarchuk, Iu. (2024). Istoriiia pokhodu Boleslava I Khorobroho na Kyiv u polskii istoriografii druhoi polovyny XIX – pershoi tretyny XX st. [The history of the campaign of Boleslav I the Brave to Kyiv in Polish historiography of the second half of the 19th – first third of the 20th century]. *Ukrainski istorychni studii – Ukrainian Historical Studies*, 16(58). 9–19. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.16/58.1> [in Ukrainian].

THE HISTORY OF THE CAMPAIGN OF BOLESŁAW I THE BRAVE TO KYIV IN POLISH HISTORIOGRAPHY OF THE SECOND HALF OF THE 19TH – FIRST THIRD OF THE 20TH CENTURY

Summary. *The purpose of the research is to study the specifics of the depiction of the events of the campaign of the Polish prince Bolesław I the Brave to Kyiv in the works of Polish historians who worked in the second half of the 19th century and before the beginning of World War II. To establish the specific features of stereotypes regarding these events that were present in Polish historiography and the historical consciousness of Poles, to determine the circumstances that influenced their formation. The research methodology is based on the principles of objectivism and historicism, methods of analysis and synthesis, comparison, criticism of historical sources. Scientific novelty: for the first time in Ukrainian historiographic research, the peculiarities of the depiction of the events of the Polish-Rus war of 1018 in Polish historiography from the second half of the 19th century until 1939 are specifically studied. Conclusions. The image of the campaign of the Polish prince Bolesław I the Brave to Kyiv was one of the most important in the Polish historiography of the medieval history of Poland. Its formation was largely influenced by ancient legends and tales, and the depiction of the events of 1018 in the writings of Polish historians influenced the formation of their historical myth in the minds of the Polish people. Researchers have mostly tried to glorify Bolesław I and depict his military campaign as a triumphant act on the way to transforming Poland not only into a regional leader of medieval Central and Eastern Europe, but also a rival of the then German and Byzantine empires. Historians paid a lot of attention to semi-mythological events that later became one of the symbols of Polish identity. In particular, this concerned the story about the Shcherbets sword and the strike on the Golden Gate of Kyiv. Such a depiction of historical events served the patriotic education of Poles in the 19th and 20th centuries, formed models of behavior in relation to their eastern neighbors, and imposed ideas on the reproduction of the Polish state, which should reach its borders to the Dnieper.*

Key words: *Campaign to Kyiv in 1018, Bolesław I the Brave, Yaroslav the Wise, Svyatopolk the Accursed, Shcherbets sword, Polish historical science, historiography.*

Постановка проблеми. Однією з найбільш знакових подій в історії відносин між Київською Руссю та середньовічною польською державою був похід польського князя Болеслава I Хороброго на Київ у процесі міжусобної боротьби між нащадками Володимира Великого – Святополком, прозваним «Окаянним», та Ярославом, пізніше відомим як «Мудрий». Для історичної свідомості польського народу ці події мали надзвичайно велике значення, яке перевершувало їх роль у самому історичному процесі першої половини XI ст., й вони слугували прикладом для наслідування для багатьох поколінь поляків аж до сьогодення. На їх основі формувалися певні стереотипи сприйняття поляками своїх східних сусідів, а зокрема й українців, та моделі відносин із ними. Поступово зображення подій 1018 р. обростали все новими яскравими образами та оцінками, поки не перетворилися в один із національних міфів Польщі. Такі образи історичних подій та історичні міфи в значній мірі впливали на зображення фактів минулого в працях польських істориків, а вони у свою чергу ставали призмою, через яку польський народ уявляв своє минуле Раннього Середньовіччя. Тому вивчення історіографічних образів, що склалися в польській історичній науці в особливо плідний період її розвитку – з другої половини XIX ст. й до початку II Світової війни, є дуже важливим для пізнання основ, на які спирається польське розуміння історії українсько-польських відносин та їх сучасного стану.

Аналіз досліджень. У польській історичній науці події, пов'язані з походом Болеслава I на Київ у 1018 р., знайшли своє відображення в багатьох публікаціях, як у давніші періоди розвитку історичної науки, так і вже в сучасності. До них закономірно зверталися й українські та російські дослідники історії Київської Русі та спеціалісти з даної тематики з інших країн. Однак спеціальним вивченням саме історіографічних образів походу Болеслава Хороброго на

Русь у працях польських істориків фактично ніхто не займався. Зображенням цих подій у польській історіографії на більш широкому тлі торкалися у своїх дослідженнях вітчизняні дослідники Віталій Тельвак (Тельвак, 2006; Тельвак, 2007; Telvak, Yanyshyn, 2021) та Тарас Гриневич. Останньому, зокрема, належить і стаття «Київська Русь у дискусіях польських істориків міжвоєнного часу» (Гриневич, 2010), в якій Т. Гриневич серед образів інших подій історії давньоруської держави в історіографії періоду II Речі Посполитої розглядав і дискусії польських учених довкола київського походу Болеслава I. Окремі відсилання до історіографії проблеми можемо знайти й у сучасних польських дослідників подій 1018 р. Артура Форита (Foryt, 2018) та Роберта Барковського (Barkowski, 2019). Однак, попри це, в сучасних як українських, так і зарубіжних історіографічних студіях немає спеціальної праці, присвяченої вивченню образу польсько-руської війни 1018 р. у дослідженнях польських науковців другої половини ХІХ – першої третини ХХ століть.

Мета статті – вивчити специфіку зображення подій походу польського князя Болеслава I Хороброго на Київ у працях польських істориків, які працювали в другій половині ХІХ ст. й до початку II Світової війни, встановити особливості стереотипів у зображенні даних подій, що побутували в польській історіографії та історичній свідомості поляків, та визначити обставини, що впливали на їх формування.

Виклад основного матеріалу. У польській історіографії події походу Болеслава I на схід ще в середньовічних хроніках наповнювались усе новими деталями й відходили від історичної реальності. Із звичайного опису військової кампанії вони трансформувались у наповнене символами легендарне оспівування великих діянь творців польської держави. У пізніші епохи ці образні оповіді почали розглядатись як своєрідний прецедент для претензій Польщі на панування над народами Східної Європи й навіть ставали певною моделлю для ставлення поляків до своїх східних сусідів. Особливо вони мали вагоме значення для зміцнення польської національної свідомості в бездержавний період ХІХ та початку ХХ ст., коли на легендарних подіях середньовіччя виховувався патріотизм молодих поколінь поляків на прикладах військового героїзму предків та спогадах про колишню втрачену могутність. Натомість у часи відбудови польської держави, після закінчення I Світової війни для широких мас польського народу та інтелектуалів межі походів Болеслава I розглядалися як основа для проєктів установаження вже нових кордонів Речі Посполитої.

Короткий опис подій 1018 р., який прославляв діяння Болеслава Хороброго, подав один із творців польської історичної науки ХІХ ст. Іоакім Лелевель. Не вдаючись у подробиці, історик зазначав, що причиною походу були «незгоди між синами Володимира», в які втручався польський володар. Вчений при цьому не подав жодних описів військової кампанії та збройних зіткнень, не згадав він також й імен учасників конфлікту. Натомість обмежився твердженням, що в поході Болеслава знову не підвело щастя, й коротко висвітлив важливу для польського національного самоусвідомлення легенду про удар мечем Щербцем, який (а насправді пізніший меч, який видавали за меч Болеслава I) використовували під час коронації польських королів, по київських Золотих Воротах. При цьому дослідник, який значно більше уваги у своїх дослідженнях присвятив відносинам Болеслава з німецькими імператорами, зазначив версію про походження цього меча з дару від Оттона III (Lelewel, 1844, s. 55). І. Лелевель також не вдався до з'ясування політики Болеслава на Русі й у доволі загальних формулюваннях висловився, що він усе ж намагався втриматися в Києві, тобто в якійсь формі поширити на нього своє панування. Однак обставини дали князю зрозуміти неможливість залишатися в столиці Русі чи на стале приєднати її до своїх володінь. Унаслідок цього Болеслав I прийняв рішення пограбувати Київ. Однак при цьому І. Лелевель задля прославлення багатства та плідної внутрішньої політики польського правителя відзначив, що хоча князь здобув таким шляхом «немалі скарби, однак не такі, що могли б його збагатити, бо він уже й так був багатий».

Цікаві спостереження висловив І. Лелевель у своїй праці «Історія Литви і Русі до унії». Не вдаючись у змалювання історії походу Болеслава I на Київ, учений зазначив, що тоді на вже християнізованій Русі існували «усе більші непорозуміння та ворожнеча між латинським

та грецьким обрядом». При цьому історик стверджував, що такий конфлікт мав свої корені в інтригах «великого короля ляхів Болеслава», який за посередництва латинських місіонерів підбурював населення на користь свого зятя, «зненавидженого киянами Святополка» (Lelewel, 1844, s. 50). Однак дослідник усе ж наголошував, що такий конфлікт між представниками різних обрядів ще не мав ніяких ідейних основ і був у цей час скоріше епізодичним. На підтвердження тези про «відсутність розбрату» між східним та західним християнством він наводив факти встановлення різних шлюбних зав'язків між сімейством Ярослава Мудрого та монархічними родами католицької Європи. Саме ж панування Святополка в Києві науковець характеризував як період кровопролиття та вбивств. І. Лелевель також стверджував, що в конфлікті з Болеславом Ярослав був «менш щасливим у битвах», унаслідок чого він утратив західні землі Русі, які історик називав терміном «Червона Хробатія» (Lelewel, 1844, s. 51). Період панування польського володаря над західним порубіжжям Київської держави він відносив до 1018–1035 рр., при цьому зазначивши, що до цього вони були частиною Держави Рюриковичів (завоюванням предків Ярослава). Врешті-решт, Ярослав, як наголосив І. Лелевель, провадив настільки вдалу політику, що здолав повернути всі втрачені території.

Стислу, однак багату цікавими деталями картину подій русько-польського протистояння за часів Болеслава Хороброго та Ярослава Мудрого подав Юзеф Шуйський. Початок польсько-руської війни історик зумовлював двома причинами. Першою з них була міжусобна боротьба між синами Володимира Великого, що призвела до вигнання зятя Болеслава Святополка на двір свого тестя у 1016 році. Іншою важливою причиною конфлікту вчений бачив переплетіння міжнародних відносин в Європі, що мало своїм наслідком утворення союзу ворожих до Польщі сил. Дослідник багато уваги присвятив ворожнечі між Болеславом I та німецьким імператором Генріхом II, якого розглядав чи не найбільшою загрозою для тогочасної польської держави. Він вважав, що, посівши київський престол, Ярослав вступив у переговори з Генріхом щодо укладення союзу, спрямованого проти Польщі (Szejski, 1889, s. 23). Тоді ж Ярослав, на думку Ю. Шуйського, «зачепив східні дільниці Хороброго», не вказуючи при цьому, в чому полягали ці дії руського князя, й на які конкретно території поширювалися. Це все змусило Болеслава до організації великого походу на схід, у ході якого він переміг Ярослава в битві над р. Буг. У серпні 1018 р., як вказує науковець, польський князь здобув Київ й «одинадцять місяців там господарював». Згідно зі змальованим Ю. Шуйським образом подій, Болеслав I усі свої дії на теренах Русі спрямував на зміцнення панування Святополка на київському престолі. Для цього він залишив своєму зятю військові гарнізони. Таким чином, дослідник вступав у суперечність зі свідченням із джерел, стверджуючи, що польський князь раніше покинув Київ, а уже після цього Святополк, за неназваних істориком обставин, наказав вирізати польські війська. Послабивши себе через це, Святополк знову втратив престол. Зайнявши великокнязівський трон, Ярослав, як вважав науковець, «помирився з Хоробрим на основі точно невідомих умов» (Szujski, 1889, s. 24).

Видатний польський дослідник історії України Олександр Яблонівський підійшов до висвітлення подій польсько-руського протистояння початку XI ст. через призму саме історії Русі. Змальовуючи події, пов'язані з походом Болеслава I на Київ, історик розглядав їх у контексті міжусобної боротьби між братами Ярославовичами. Він вважав, що Святополк захопив великокнязівський престол у Києві, сподіваючись утримати його за допомогою свого тестя – польського володаря. Однак уже незабаром він втратив владу, що науковець пояснював великим обуренням населення Русі за знищення ним трьох своїх братів. Цими внутрішніми конфліктами скористався Ярослав, який розбив Святополка в битві під Любечем і зайняв Київ. Усі ці події й стали причиною та прелюдією до походу Болеслава Хороброго на Київ, яку О. Яблонівський характеризував як «першу інтервенцію П'ястів у родинні справи Рюриковичів» й зазначав при цьому, що ці події були свого роду прецедентом, який потягнув за собою доволі часті наступні втручання польських володарів у внутрішні справи Русі (Jabłonowski, 1912, s. 16). Вчений вирізняв битву між військами Болеслава Хороброго та Ярослава Мудрого під м. Волинь над р. Буг тим, що польським військам там вдалось розбити грізних у свій час варягів. Як безпосеред-

ній результат цих подій для польського володаря вчений називав можливість «затримати при собі, забрані ляхам 38 років тому Святим Володимиром, Червенські городи». Цим дослідник знову відзначив свою тезу про першопочаткову приналежність земель над Західним Бугом до польського політичного організму, якої він дотримувався у своїх дослідженнях. Науковець не висвітлив жодних подій із перебування Болеслава I на руських землях та його спроб поширити на ці території свою владу. Також він не змалював жодних фактів щодо ставлення польського правителя до Святополка та його родичів (зокрема, сестри), а також обставин його відступу з Києва та знищення польських гарнізонів, що не могли прославити великого польського завойовника. О. Яблоновський згадував лише про повернення Болеслава до Гнєзна в 1019 р. й про наступну втрату Святополком престолу після поразки, завданої йому варяжськими військами Ярослава в битві над р. Альтою. Також у підсумку, як зазначав історик, Ярославу вже після смерті Болеслава у 1030 р. вдалося знову оволодіти Белзом, а в 1031 р. – рештою Червенських городів. Усе це він зумовлював значним послабленням Польщі (Jabłonowski, 1912, s. 17).

Різномісний образ подій, які би стосувалися польсько-руських взаємин на початку XI ст., висвітлив Антоні Левицький. Історик вважав, що конфлікт між Польщею та Київською Руссю в той час був невідворотним, адже обидві держави значно зросли у своїй силі й закономірно почали конкурувати за панування над територією, що розташовувались між ними. З іншого боку, він вважав, що причиною конфлікту були й відмінності в їхніх традиціях державотворення й суспільно-політичного устрою. Тому вже від 992 р. «Болеслава чекала велика війна з Руссю», яку вдалося на певний час відвернути завдяки шлюбній дипломатії. Так, історик зазначав, що Володимир Великий «шукав тісніших із Польщею відносин і з цієї причини одружив свого названого сина й наслідника Святополка з дочкою Болеслава Хороброго» (Lewicki, 1884, s. 35). Таким чином, він схилився до версії про походження Святополка не від Володимира, а від його старшого брата Ярополка. Цей шлюб, на думку вченого, не лише не послабив напруги у відносинах, але й сприяв їх загостренню, адже з польською княжною Рейнберою на Русь прибув єпископ, що взявся за пропаганду латинського обряду, за що Володимир кинув до в'язниці Святополка з його дружиною та єпископом. Це змусило Болеслава вирушити їм на порятунок і розпочати в 1013 р. перший похід на Русь. Дослідник, за відсутності свідчень джерел, лише стверджував, що «Болеслав значну частину руської землі спустошив і наказав вирізати союзників печенігів, що бунтували в його таборі» (Lewicki, 1884, s. 36). Після смерті Володимира Великого й поділу Київської Русі між його синами Болеслав, як вважав А. Левицький, уже запланував похід на Русь, щоб «забезпечити собі там вплив і відібрати Червенські городи». Скинення Святополка з київського престолу, його втеча до тестя, а також укладення союзу між Ярославом та німецьким імператором підштовхнули Болеслава до походу на Київ.

Описуючи похід Болеслава Хороброго у 1018 р., А. Левицький змалював події битви між польським та руським військами над Бугом, вдаючись до наведених у «Повісті минулих літ» згадок про насмішки руських воевод над польським князем та його вдалий наступ. Історик указував, що Болеслава по дорозі на Київ усі урочисто вітали багатими дарами, а столицю Русі вдалося зайняти після короткої облоги. Також історик згадав легенду про меч Щербець й удар Болеслава по Золотих Воротах. Щодо перебування польського володаря в Києві вчений зазначив, що, попри встановлення ним Святополка на престолі, Болеслав почувався й повадився там, «наче у другій своїй столиці», звідки й вислав посольства в навколишні держави (Lewicki, 1884, s. 36). На відміну від багатьох своїх колег по фаху, А. Левицький вважав, що в Києві Болеслав перебував лише протягом одного місяця, після чого з багатою здобиччю та полоненими повернувся в Польщу. Також дослідник додав згадку про нібито нанесення Болеславом другої поразки Ярославу, що намагався його наздогнати. Не оминув він зазначити й про встановлення польських гарнізонів у Червенських містах, що мало означати їх «повернення» до складу Держави П'ястів.

Один зі співтворців краківської історичної школи Міхал Бобжинський висвітлив події, пов'язані з польсько-руськими війнами за панування Болеслава Хороброго, через призму історіографічних ідей, що були характерні для школи, яку він представляв. Учений схилився

до концепцій т.зв. «західної історіографічної орієнтації», в яких наголошувалося про необхідність розвитку Польщі в напрямку її цивілізаційного зближення із Західною Європою й зосередження всіх політичних зусиль та праці у сфері культури на інтеграції в західноєвропейське середовище. Тому він стверджував, що витрата зусиль на заглиблення в суспільно-політичне життя Східної Європи тягнула за собою марну витрату сил, які можна було би використати для посилення західного вектору розвитку польського народу. Так, розглядаючи втручання Болеслава I у міжусобну боротьбу руських князів, історик наголошував, що «ця боротьба й походить на Київ відвертали увагу народу від берегів Ельби й Балтики, до яких всі сили належало звернути, що мало свої наслідки» (Bobrzyński, 1927, s. 75). Такі наслідки він вбачав у значному поглибленні відносин між польським та руським народами, яке у свою чергу тягнуло за собою й цивілізаційні впливи на Польщу. Науковець стверджував, що «за посередництвом Русі продиралися до Польщі візантійські впливи, але хоча вони й не могли конкурувати із західними, але в цивілізації та управлінні значно більшу роль відігравали, ніж давніше ми могли вважати». Особливо М. Бобжинський наголошував на візантійсько-руському впливі на процес «організації абсолютної влади монарха, в її ставленні до церкви, й залишили свої сліди в найдавнішій польській одежі й сакральному будівництві» (Bobrzyński, 1927, s. 75). Що ж до висвітлення краківським істориком різноманітних подій польсько-руського протистояння початку XI ст., то слід звернути увагу на його твердження, що Болеслав I розпочав воєнні дії проти Русі ще за життя Володимира Великого й ще за його панування відібрав у Русі Перемишль та Червенські міста.

Автор популярних у свій час масштабних синтетичних праць «Історія війн та війська в Польщі» та «Історія Польщі», представник варшавської історичної школи Тадеуш Корзон подав доволі стислі описи подій, пов'язаних із походом Болеслава I на Русь. Так в «Історії війн» уся його розповідь спиралася на свідчення німецького хроніста Тітмара Марзбургського, що був учасником цих подій, однак виклад літописця обривався на половині походу Болеслава. Так історик, слідуючи за свідченням джерел, згадував, що восени 1017 р. у Німеччину прийшли звістки про вторгнення в Польщу союзника імператора Генріха – князя русів, але що воно не принесло особливого успіху. Після цього, в січні 1018 р., німецькі представники підписали з Болеславом мирний договір, одним із пунктів якого була не вигідна для імператора участь 300 його воїнів у запланованому польському поході на Русь. Історик також навів дані Тітмара про битву поляків із русами над Бугом 22 липня й про вступ до Києва 14 серпня. З історії перебування польського володаря в столиці Русі вчений згадав про привітання Болеслава та Святополка київським «архієпископом», обдарування прибічників польського князя та про захоплення значної кількості полонених, з яких ще в 1043 р. повернулося на Русь аж 800 осіб (Korzon, 1923, s. 34). Таким чином, учений вписав події 1018 р. у контекст ширших міжнародних відносин, однак не взявся висувати якісь власні оцінки та робити узагальнення й у контексті вивчення військової історії не здійснив аналізу цього першого відомого великого зіткнення поляків та русів.

В іншому ключі, але теж доволі лаконічно Т. Корзон висвітлив ці події у своїй праці «Історія Польщі». Історик зазначив про завдану князеві Ярославу поразку в битві над р. Буг та про введення Болеславом свого зятя Святополка в Київ. Також дослідник не забув згадати про важливий для польського самоусвідомлення переказ про удар мечем по Золотих Воротах й використання цього меча Щербця під час коронацій наступних королів Польщі. Підкреслюючи могутність Болеслава й відзначаючи наче б установа його панування над Руссю, він нагадав про 11-місячне перебування князя в Києві й те, що він, «повертаючись, залишив там свої гарнізони». Т. Корзон хотів показати перевагу Польщі над Київською Руссю й з цією метою наголошував, що «відтоді руські князі часто просили допомоги у Польщі» (Korzon, 1918, s. 9).

Короткі, однак важливі спостереження над руським походом Болеслава Хороброго зробив уже міжвоєнний дослідник історії військового мистецтва Маріан Кукель. Дослідник зазначав, що польський князь був змушений вести війну на два фронти – проти Німеччини та Русі. Однак він застосовував гнучку стратегію швидкої війни, що базувалася на стрімких, але з вико-

ристанням значних сил, походах у далекі краї. Так, дії проти Русі історик називав «безоглядним сміливим наступом, пошуками суперника, щоб на нього вдарити, розбити його військо, а після цього захопити столицю» (Kukiel, 1929, s. 7). Такі дії він протиставляв стратегії, застосованій проти потужніших, але більш повільних, німецьких військ, у збройних зіткненнях з якими польський князь був обережніший. Також М. Кукель зазначав, що руський суперник був більш швидкий, і для протидії таким його характеристикам Болеслав наказав «звільнити кавалерію від панцирів, щоб вповні використати її швидкість». Таким чином, учений зробив у своїх дослідженнях наголоси на особливих проблемах військової історії, що цілком не розглядалися в працях інших тогочасних істориків.

Творець особливої польської цивілізаційної теорії Фелікс Конечний також багато уваги присвятив вивченню давньоруської історії. Не оминув своєю увагою він і похід Болеслава Хороброго на Київ. Історик указував, що задовго до початку війни між Болеславом та Ярославом був налагоджений ворожий до Польщі союз її сусідів – Володимира Великого та німецького імператора Генріха II. Так, уже після значних втрат у польсько-німецькій війні 1015 р. імператор сподівався отримати збройну допомогу від великого київського князя. Більш активному розгортанню цих подій перешкодила смерть Володимира, який поділив свої володіння між одинадцятьма синами, провідну позицію між якими мав зайняти його названий син, нащадок брата Ярополка, Святополк. Дослідник виправдовував винищення Святополком його братів і називав це «використанням методів», до яких вдавався Володимир у подібних своїх заходах по встановленню одноосібного панування на Русі (Konieczny, 1902, s. 81). Однак уже скоро Святополку завдав поразки Ярослав, який слідом за своїм батьком уклав союз зі Священною Римською імперією. Вчений вважав, що польський володар хотів налагодити мирні відносини з Ярославом Мудрим й у 1017 р., після смерті своєї дружини Емнілги, просив у нього руку сестри Предслави. Однак Ярослав відмовив йому, й Болеслав «закарбував собі в пам'яті цю зневагу». Це, на думку дослідника, він також сприйняв як небажання Ярослава встановити мирні стосунки й уже тоді вирішив повернути на київський престол свого зятя Святополка. Битву над Бугом Ф. Конечний називав «вирішальною перемогою», після якої Ярослав утік відразу в Новгород, залишивши Київ переможцю. Вступ Болеслава Хороброго в столицю Русі історик вважав свідомим створенням *de facto* імперії під пануванням династії П'ястів, що простягалася від Ельби до Дніпра, але при цьому «Болеслав скромно титулував себе лише князем, хоча й розпоряджався потугою більшою, ніж у багатьох королів» (Konieczny, 1902, s. 83). Задля демонстрації на міжнародній арені свого нового становища Болеслав, як наголошував науковець, вислав посольства до імператорів Риму та Константинополя, пропонуючи свою дружбу, а у випадку відмови – погрожуючи війною. Щодо політики польського князя стосовно Русі дослідник вважав, що київський князь ставав його ленником. Такий підхід Ф. Конечний поширив і на часи після вигнання Святополка з Києва. Він стверджував, що після захоплення Ярославом великокнязівського престолу Болеслав, зять якого Святополк уже загинув, «залишив Ярославу Київському князівство, обмежившись визнанням з його боку підданства, й що Червенські міста залишились при Польщі» (Konieczny, 1902, s. 84). Відсутність інтервенції на Русі Ф. Конечний також пояснював новим миролюбним курсом політики Болеслава I, всі старання якого тепер були зосереджені на здобутті королівського титулу.

Негативно налаштований до історіографічних концепцій краківської історичної школи Вацлав Собеський, який також часто ретранслявав у своїх працях ідеї польського націонал-демократичного політичного табору, в синтетичній праці «Історія Польщі» торкнувся й історії походу Болеслава I на Київ. З притаманних йому, близьких до ідей варшавської історичної школи, позицій він намагався відшукати в минулому приклади постійної ворожої інтриги сусідніх народів, що мала би пояснювати чи не всі ключові проблеми польського народу протягом усього його існування. Зокрема, він вважав, що за часів Болеслава Хороброго перепоною розвитку Польщі були її східний та західний сусіди – Київська Русь та Німецька імперія, що вступили між собою в порозуміння заради агресії проти поляків. Учений стверджував, що «коли із заходу наступали німці, зі сходу нас рвали русини», й це, на його думку, було початком віко-

вічного протистояння польського народу з його сусідами-загарбниками (Sobieski, 1923, s. 13). Таким чином, похід Болеслава на Київ, який історик пояснював нападами Ярослава на східне прикордоння Польщі, він представляв як захисний удар у відповідь. Не оминув В. Собеський зробити наголос й на розповіді про меч Щербець, хоча й охарактеризував це як легенду. Із завойованням Києва, як вважав науковець, було пов'язано здобуття Болеславом своєрідного статусу «великого монарха слов'ян» чи навіть імператора. Таким чином, дослідник фактично підкреслював винятковий статус Русі та її столиці як одного з головних центрів тогочасного світу, панування над яким відразу підіймало статус її володаря. У цьому контексті В. Собеський вказував, що саме в Києві Болеслав відчув себе «третім рівним» імператорам Священної Римської імперії та Візантії й звідти вислав до Генріха II та Василя II посольства з пропозицією дружби, а у випадку відмови – з погрозою «стати їм ворогом сильним та непереможним». Попри ці важливі для науковця акценти, спрямовані засвідчити появу своєрідної польської «імперії», він усе ж змушений був визнати, що єдиним «реальним результатом походу було повернення польсько-руського прикордоння з Перемишлем та Червенном» (Sobieski, 1923, s. 13). Самі ж політичні результати спроб установавання панування над Києвом зазнали краху через вигнання Святополка. При цьому історик вважав, що зять Болеслава знову знайшов притулок у Польщі.

Коротко змалював події русько-польської війни 1018 р. Владислав Смоленський у своїй синтетичній праці «Історія Польщі». Вчений не вбачав у поході Болеслава I на Київ реалізації якоїсь його вже давньої політики, яка би спиралася на стратегічні плани. Натомість він розглядав цю військову операцію як реакцію на події міжусобної боротьби між нащадками Володимира Великого, коли поразка й вигнання зятя Болеслава Святополка, його втеча в Польщу й прохання про допомогу змусили польського монарха до заключення мирного договору з ворожим йому німецьким імператором Генріхом й зосередження своїх сил на сході. На доказ того, що київський похід був лише відповіддю на обставини, які склалися, історик указував, що Болеслав змушений був вдатися до нього, не завершивши свої заходи з підкорення земель за Одрою. Сам похід на Київ В. Смоленський змалював як швидку кампанію, що мала своїм результатом установавання на престолі в Києві Святополка. Однак після цього князь ще 11 місяців перебував «над Дніпром» і завершив кампанію походом на «Червону Хробатію», яку приєднав до своєї держави (Smoleński, 1924, s. 30). Цікавим для нас є також зауваження науковця, що Болеслав I цілеспрямовано займався зміцненням християнства на Прикарпатті. У загальних оцінках військових кампаній Болеслава Хороброго дослідник стверджував, що польському правителю вдалося створити ледь не регіональну імперію, що сягала своїми впливами аж до Дніпра. У цьому ключі він навів легенду про залізні пограничні стовпи, які нібито встановив Болеслав на своїх кордонах, один з яких був забитий на березі Дніпра. Також науковець навів переказ про надщерблення Болеславом свого меча об Золоті Ворота. При цьому історик висловився, що цей меч «виражав собою й нагадував про наказ виконувати великі завдання, накреслені ним для всього майбутнього Польщі» (Smoleński, 1924, s. 31). Таким чином, В. Смоленський стверджував, що обов'язок уже сучасних йому поляків полягає у відродженні польської держави в її стародавніх кордонах, один з яких мав би проходити по Дніпру.

Найбільш розгорнута картина подій русько-польської війни початку XI ст. у польській історіографії кінця XIX – першої половини XX ст. подав Станіслав Закшевський, який присвятив окрему монографію історії панування Болеслава I Хороброго. Історик наголошував, що, попри пізніші свідчення польських легенд, Болеслав початково не мав якихось більших політичних планів щодо Русі й у нього не було наміру розширити своє панування на її землі. Натомість головний вектор політики польського володаря був зосереджений на заході, а саме на суперництві із Священною Римською імперією щодо панування над полабськими слов'янськими племенами. Саме тому Болеслав, як вважав науковець, початково намагався знайти дипломатичне рішення у відносинах з Ярославом. Натомість його вигнаний з Києва зять Святополк аж півтора року перебував при дворі в Гнезні й навіть, можливо, сам брав участь у польсько-німецьких війнах на боці свого тестя. Щодо переговорів між польською та руською сторонами дослідник припускав, що вимогами, які ставив Болеслав перед Ярославом, було

повернення з полону його дочки та дружини Святополка, дотримання Руссю миру в часи його війн із Німеччиною, а також повернення самого Святополка або до Києва, або в його уділ у Турові. Натомість С. Закшевський сумнівався, що у важкій зовнішньополітичній ситуації Болеслав вимагав повернення йому Червенських міст, які, на думку вченого, належали раніше до польської держави. Своєрідною «заручницею» дотримання миру мала стати сестра Ярослава Предслава, яку Болеслав хотів взяти собі за дружину (Zakrzewski, 1925, s. 299). Усі ці переговори, згідно з дослідженням історика, мали проходити в другій половині 1017 р., тобто якраз після смерті першої дружини Болеслава Емнілди. Однак на всі ці умови Ярослав не погодився й, порозумівшись з імператором Генріхом II, вдарив на Польщу зі сходу. С. Закшевський сформував теорію, згідно з якою Ярослав узяв в облогу Берестя, що залишалось під владою Святополка та Болеслава (Zakrzewski, 1925, s. 300), однак зазнав у цьому поразки, й Берестя залишилось у руках польського правителя, а нова, знову невдала, облога руськими військами цього міста відбувалася ще й у 1022 р.

С. Закшевський описував битву над р. Бугом як славетну перемогу польської сторони, головна роль в якій відводилась саме Болеславу Хороброму. Йдучи за свідченнями «Повісті минулих літ», історик стверджував, що особистий приклад та розум князя спричинилися до успіху несподіваної швидкої атаки через річку, яка не дала ворогу організувати оборону на берегах під час несприятливих умов переправи. Результати ж битви він називав «погромом Ярослава», під час якого було вбито безліч руських воїнів за мінімальних втрат польського війська. Місце битви вчений локалізував біля міста Волиня, яке вважав поселенням польських племен й означував сконструйованою в польських наукових колах формою назви «Велень» (Zakrzewski, 1925, s. 302). Також С. Закшевський реконструював гіпотетичний шлях походу на Київ через Луцьк, регіон Погорині, через Звягель і вздовж Случу та Тетереву на Київ, який 14 липня відкрив йому свої ворота.

Згадував С. Закшевський і польську легенду про удар Болеслава мечем по Золотих Воротах Києва. Дослідник стверджував, що «немає підстав відкидати переказ, адже звичай ударів мечем є відомим і з інших подій і напевно означав форму символічного взяття здобутого міста у своє володіння» (Zakrzewski, 1925, s. 303). Історик вважав, що меч Щербець використовувався нащадками Болеслава, але вже в XIV ст. був утрачений, а відомий дотепер меч походив із XIII ст. і був родинною реліквією короля Владислава Локетка. Попри твердження про правдивість легенди, він усе ж вказував, що основний її сюжет відомий лише з XIV ст.

Прославляючи Болеслава I Хороброго, С. Закшевський намагався обілити його різноманітні негативні вчинки, зокрема насильство над князівною Предславою та її поневолення. Дослідник цілком не згадував про згвалтування, натомість її долю як полонянки-наложниці пояснював «твердими звичаями століття, які вимагали, щоб вона дісталася князеві по праву військової здобичі» (Zakrzewski, 1925, s. 303). Натомість слід згадати, що й самі сучасники, а зокрема тоді вже один із союзників Болеслава, німецький хроніст Тітмар, різко засуджували такі поступки польського володаря (Thietmar, 2005, s. 235).

Характеризуючи політику Болеслава I під час його перебування в Києві, С. Закшевський вважав, що польський володар допоміг своєму зятю Святополку посісти великокнязівський престол і з цієї миті останній виступав як повністю незалежний володар. Учений ставив під сумнів різноманітні пізніші згадки польських літописів про нібито ставлення до руського князя як до поневоленого чи як до «князя з-під руки Болеслава». Однак учений все ж зазначив, що тривале перебування Болеслава з усім його військом у Києві стало обтяжливим для Святополка. Історик припускав, що польський князь міг поставити перед своїм зятем вимоги високих зарплат польським воїнам та передачі Червенських міст до складу Польщі як умови, на яких він обіцяв повернутися до Гнезна. Також Болеслав міг бажати укласти порозуміння з Ярославом і не хотів брати участь у подальшій боротьбі між руськими князями, що вже ставала очевидною (Zakrzewski, 1925, s. 305). С. Закшевський чи не самотній серед своїх сучасників, хто згадував про таємний наказ Святополка винищити польські гарнізони, результатом чого й стало поспішне залишення Болеславом Києва. Однак при цьому, щоб уникнути затьмарення образу

Болеслава I як переможця, історик стверджував, що «все відбулося в повному порядку, тому це не була втеча» (Zakrzewski, 1925, s. 305). На підтвердження такої своєї тези про відсутність утечі він висловив аргументи щодо загарбання та вивезення Болеславом до Польщі «усього маєтку Ярослава, всіх його бояр та його мачуху й сестер, а також по праву військової винагороди забрав у неволю багато людей» (Zakrzewski, 1925, s. 305). Також С. Закшевський вважав, що на зворотному шляху, без згоди Святополка, Болеслав I заволодів Червенськими містами, серед яких він називав Перемишль та Теревовлю (вважаючи останню частиною Червенських міст). Цю подію львівський історик С. Закшевський підносив до рангу ключових в історії ранньої Держави П'ястів і наголошував, що вона «означала найвищий рівень територіальної могутності Польщі за часів Хороброго не тільки на заході, але й на сході» (Zakrzewski, 1925, s. 306).

Висновки. Образ походу польського князя Болеслава I Хороброго на Київ був одним із ключових у польській історіографії середньовічної історії Польщі. На його формування в значній мірі вплинули давніші легенди та перекази, а само вже зображення подій 1018 р. у працях польських істориків впливало на формування їхнього історичного міфу у свідомості польського народу. Дослідники здебільшого намагались прославляти Болеслава I і зобразити його воєнну кампанію як триумфальне діяння на шляху перетворення Польщі не лише в регіонального лідера середньовічної Центральної та Східної Європи, а й у суперника тогочасних Німецької та Візантійської імперій. Історики багато уваги приділяли міфологізованим подіям, що пізніше стали одними із символів польської ідентичності. Зокрема, це стосувалося оповіді про меч Щербець та удар по київських Золотих Воротах. Таке зображення історичних подій слугувало патріотичному вихованню поляків у XIX та XX ст., формувало моделі поведінки щодо їхніх східних сусідів та нав'язувало ідеї відтворення польської держави, яка мала б сягати своїми кордонами Дніпра.

Джерела та література

- Гриневич, Т.** (2010). Київська Русь в дискусіях польських істориків міжвоєнного часу. *Історіографічні дослідження в Україні*. Київ: Інститут історії України НАН України. Вип. 20. 278–297.
- Тельвак, В.** (2007). Перший том «Історії України-Руси» Михайла Грушевського в оцінках сучасників. *Історіографічні дослідження в Україні*. Вип. 17. 16–38.
- Тельвак, В. В.** (2006). Постаць Михайла Грушевського в польській історіографії (кінець XIX–XX ст.). *Український історичний журнал*. № 5. 67–82.
- Telvak, V., Yanyshyn, B.** (2021). «Geschichte des Ukrainischen (Ruthenischen) volkes» of Mykhailo Hrushevsky in the discussions of the beginning of the XXth century. *Studia Historica Nitriensia*. Vol. 25. № 1. 71–90.
- Barkowski, R.** (2019). *Kijów 1018*. Warszawa: Bellona.
- Bobrzyński M.** (1927). *Dzieje Polski w zarysie*. T. I. Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa.
- Foryt, A.** (2018). *Wyprawa Chrobrego na Kijów 1018*. Zabrze: Inforteditions.
- Jabłonowski, A.** (1912). *Historia Rusi Południowej do upadku Rzeczypospolitej Polskiej*. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Koneczny, F.** (1902). *Dzieje Polski za Piastów*. Kraków: Księgarnia Spółki Wydawniczej Polskiej.
- Korzon, T.** (1923). *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*. T. I. Epoka przedrozbiorowa. – Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Korzon, T.** (1918). *Historia Polski*. Kijów: Wydawnictwo Rady Okręgowej.
- Thietmar.** (2005). *Kronika*. Kraków: Universitas.
- Kukiel, M.** (1929). *Zarys historii wojskowości w Polsce*. Kraków: Nakładem krakowskiej spółki wydawniczej.
- Lelewel, J.** (1844). *Dzieje Litwy i Rusi aż do Unji z Polską w Lublinie 1569 zawartej*. Poznań: Nakładem i drukiem W. Stefańskiego.
- Lewicki, A.** (1884). *Zarys Historii Polski i Krajów Ruskich z nią połączonych*. Kraków: Główny skład w księgarni G. Gebethnera i Spółki.
- Smoleński, W.** (1924). *Historja Polski*. Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa.

- Sobieski, W.** (1923). *Dzieje Polski*. T. I. Do roku 1696. Warszawa: Zorza.
- Szujski, J.** (1889). *Historji Polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście*. Warszawa: Księgarnia Gebethnera i Wolffa.
- Zakrzewski, S.** (1925). *Bolesław Chrobry Wielki*. Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich.

References

- Hrynevych, T.** (2010). Kyiv's Rus' v dyskusiyakh pol's'kykh istorykyv mizhvoyennoho chasu. [Kievan Rus' in the discussions of Polish historians of the interwar period]. *Istoriografichni doslidzhennya v Ukraini*. Vol. 20. 278–297 [in Ukrainian].
- Telvak, V.** (2007). Pershyi tom "Istorii Ukrainy-Rusy" Mykhaila Hrushevskoho v otsinkakh suchasnykyv [The first volume of Mykhailo Hrushevskyi's "History of Ukraine-Rus" as assessed by contemporaries]. *Istoriografichni doslidzhennya v Ukraini*. Vol. 17. 16–38. [in Ukrainian].
- Telvak, V. V.** (2006). Postat Mykhaila Hrushevskoho v polskii istoriografii (kinets XIX–XX st.) [The figure of Mykhailo Hrushevskyi in Polish historiography (late 19th–20th centuries)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 5. 67–82. [in Ukrainian].
- Telvak, V., Yanyshyn, B.** (2021). "Geschichte des Ukrainischen (Ruthenischen) volkes" of Mykhailo Hrushevsky in the discussions of the beginning of the XXth century. *Studia Historica Nitriensia*. Vol. 25. № 1. 71–90. [in English].
- Barkowski, R.** (2019). *Kijów 1018*. [Kyiv 1018]. Warszawa: Bellona. 208 p. [in Polish].
- Bobrzyński M.** (1927). *Dzieje Polski w zarysie*. [The history of Poland in outline]. T. I. Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa. 302 p. [in Polish].
- Foryst, A.** (2018). *Wyprawa Chrobrego na Kijów 1018*. [The Brave's expedition to Kyiv 1018]. Zabrze: Inforteditons. 104 p. [in Polish].
- Jabłonowski, A.** (1912). *Historja Rusi Południowej do upadku Rzeczypospolitej Polskiej*. [History of Southern Ruthenia until the fall of the Republic of Poland]. Kraków: Akademia Umiejętności. 366 p. [in Polish].
- Koneczny, F.** (1902). *Dzieje Polski za Piastów*. [History of Poland under the Piast dynasty]. Kraków: Księgarnia Spółki Wydawniczej Polskiej. 408 p. [in Polish].
- Korzon, T.** (1923). *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*. T. I. Epoka przedrozbiorowa. [The history of wars and military affairs in Poland. Vol. I. The pre-partition era]. Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. 388 p. [in Polish].
- Korzon, T.** (1918). *Historja Polski*. [History of Poland]. Kijów: Wydawnictwo Rady Okręgowej. 380 p. [in Polish].
- Thietmar.** (2005). *Kronika*. [Chronicle]. Kraków: Universitas. 440 p. [in Polish].
- Kukiel, M.** (1929). *Zarys historii wojskowości w Polsce*. [An outline of military history in Poland]. Kraków: Nakładem krakowskiej spółki wydawniczej. 356 p. [in Polish].
- Lelewel, J.** (1844). *Dzjeje Litwy i Rusi aż do Unji z Polską w Lublinie 1569 zawartej*. [History of Lithuania and Russia up to the Union with Poland concluded in Lublin in 1569]. Poznań: Nakładem i drukiem W. Stefańskiego. 202 p. [in Polish].
- Lewicki, A.** (1884). *Zarys Historji Polski i Krajów Ruskich z nią połączonych*. [Outline of the History of Poland and the Russian Countries connected with it.]. Kraków: Główny skład w księgarni G. Gebethnera i Spółki. 324 p. [in Polish].
- Smoleński, W.** (1924). *Historja Polski*. [History of Poland]. Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa. 218 p. [in Polish].
- Sobieski, W.** (1923). *Dzieje Polski*. T. I. Do roku 1696. [History of Poland. Vol. I. Until 1696]. Warszawa: Zorza. 160 p. [in Polish].
- Szujski, J.** (1889). *Historji Polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście*. [Twelve books of Polish History, concisely told]. Warszawa: Księgarnia Gebethnera i Wolffa. 440 p. [in Polish].
- Zakrzewski, S.** (1925). *Bolesław Chrobry Wielki*. [Bolesław the Brave and the Great]. Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. 442 p. [in Polish].